

WEST-VLAAMSE ARCHEOLOGICA

24

2011

Goderis J. en Hameeuw H. 2011: "Roeselare-Oekene Archeologisch onderzoek op vondsten uit het Paleolithicum", *West-Vlaamse Archeologica* 24, 40-49.

Scan uit jaargang 24, 2011, ter beschikking gesteld via www.vobow.be. Alle rechten blijven bij de verantwoordelijke uitgever, de V.O.B.o.W. (Vereniging voor Oudheidkundig Bodemonderzoek in West-Vlaanderen). Overname is toegelaten mits verwijzing naar het tijdschrift

ROESELARE-OEKENE: ARCHEOLOGISCH ONDERZOEK OP VONDSTEN UIT HET PALEOLITHICUM

Jozef Goderis en Hendrik Hameeuw

Sedert 2009 zijn de V.O.B.o.W. en WAR actief met een archeologische prospectie met ingreep in de bodem op de site Roeselare-Oekene. De vergunning hiervoor werd toegekend door Ruimte & Erfgoed van de Vlaamse Overheid voor de periode 2009-2011. Aanleiding bij dit archeologisch onderzoek van de V.O.B.o.W.-WAR was de vondstmelding van een mammoettand opgediept door F. Demuyne in de kleigroeve Dumoulin-Bricks te Oekene. Enkele leden van V.O.B.o.W.-WAR bezochten kort nadien de vindplaats en de nodige stappen werden gezet om er een wetenschappelijk onderzoek onder leiding van Jozef Goderis op te starten. Deze bijdrage presenteert de eerste preliminaire resultaten over deze activiteiten op site Roeselare-Oekene.

In navolging van de eerste verkenningen op de site Roeselare-Oekene en het aantreffen van enkele oppervlakte vondsten in het voorjaar van 2009 werd aan de V.O.B.o.W. - Jozef Goderis - op 22 juli 2009 een vergunning tot prospectie met ingreep in de bodem toegekend; voor 2010 en 2011 werd deze toestemming telkens verlengd. Tijdens deze periode waren een groot aantal leden van de Werkgroep Archeologie Roeselare (WAR), de Vereniging voor Oudheidkundig Bodemonderzoek West-Vlaanderen (V.O.B.o.W.)¹ en enkele externe specialisten van verschillende wetenschappelijke instellingen² actief op de site en/of bestudeerden de vondsten aangetroffen op de site Roeselare-Oekene.

In 2010 ontving dit geo-archeologisch project uitgevoerd door de V.O.B.o.W een subsidie van de Provincie West-Vlaanderen waarmee een deel van kosten verbonden met dit onderzoek gedekt konden worden. Overige kosten werden gedragen door de V.O.B.o.W. In 2009

bekostigde de eigenaar van de kleigroeve, Dumoulin-Bricks, de eerste kraanwerken na het ontvangen van de vergunning (ill. 4). Wij bedanken de Provincie West-Vlaanderen, de eigenaar van Dumoulin-Bricks en alle vrijwillige medewerkers voor hun steun aan dit project.

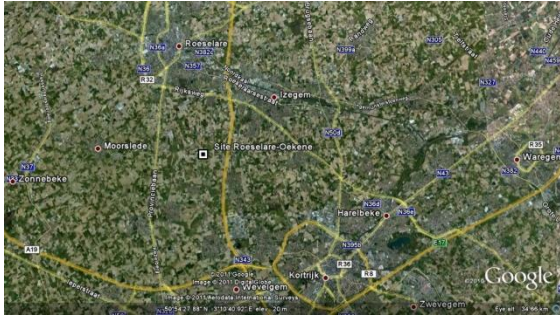
Situering

De site Roeselare-Oekene situeert zich ten zuiden van de West-Vlaamse stad Roeselare op in het uiterste zuiden van het grondgebied van haar deelgemeente Oekene, tegen de gemeentegrens van Ledegem aan. De kleigroeve van het bedrijf Dumoulin-Bricks ligt ten westen van de Rennevoordestraat, nabij huisnummer 20a, geografische coördinaten zijn N 50° 53' 20" - E 03° 09' 13" (ill. 1).

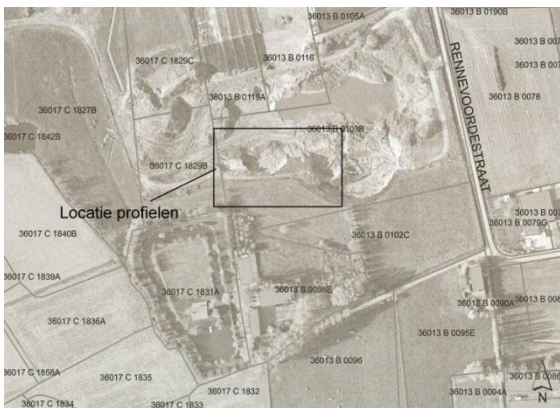
De situatie ter plaatse wordt gekenmerkt door een diepe en brede ontginningsput uitgegraven voor het delven van klei. Op deze specifieke locatie werd dit delven enkele jaren terug stopgezet en wordt de put sindsdien door de eigenaar systematisch terug opgevuld. Het is in de zuidelijk gesitueerde randen van de put dat de eerste vondsten gedaan werden en waarop de prospectie met ingreep van de V.O.B.o.W. zich concentreerde door middel van het bestuderen van enkele profielen (ill. 2).

¹ 2009: B. Brouckaert, J. Buyse, H. Demiddele, S. Demiddele, J. Goderis, Ch. Naert, E. Naert, P. Naert en R. Swaenepoel. 2010: B. Brouckaert, J. Buyse, E. Cuypers, J. Goderis, H. Hameeuw en R. Swaenepoel. 2011: G. Andries, J. Buyse, K. Deforce, J. Goderis, H. Hameeuw W. Hantson, Ch. Naert, C. Ryssaert en R. Swaenepoel.

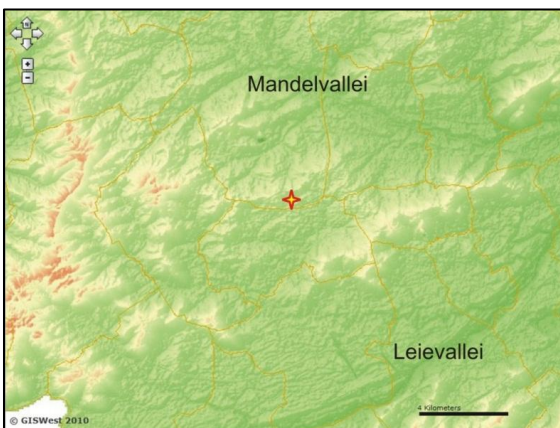
² Wij bedanken Prof. Ph. Van Peer, Dr. V. Linseele en Dr. E. Marinova van de K.U.Leuven; Prof. em. A. Gautier van de UGent, K. Deforce van het VIOE en W. Hantson van TERF.

ill. 1: Situering van de site Roeselare-Oekene binnen Centraal-Zuid West-Vlaanderen (afbeelding uit Google Earth)

ill. 2: Locatie van kleigroeve Dumoulin-Brics met situering van de onderzochte profielen.

ill. 3: Digitaal hoogtemodel (DHM) van het gebied Leie en Mandel met situering van de site Roeselare-Oekene (opmaak W. Hantson, GisWest 2011)

Vanuit archeo-geografisch standpunt ligt deze site voor de paleolithische periode in een relatief weinig gekende regio. De onderzochte profielen liggen in het gebied tussen de rivieren, *interfluvium*, van de Mandel en de Leie (ill. 3). In deze uitlopers van de Vlaamse Vallei werden in het verleden zelden dergelijke oude sporen van menselijke en dierlijke aanwezigheid aangetroffen en onderzocht, voor zoölogische sporen te Poperinge uit het

Weichseliaan (ca. 115.000 tot 11.000 jaar geleden) zie Vanlerberghe en Gautier (1980). Voor het Midden-Paleolithicum zijn de vindplaatsen van menselijke aanwezigheid in Vlaanderen zeer uitzonderlijk, het is pas met de Pleistoceen-Holoceen (Laat Paleolithicum) overgangsfase dat hiervoor voor het eerst een breder geografisch kader geschetst kan worden (De Bie en Vermeersch 1998).

Prospectie met ingreep in de bodem

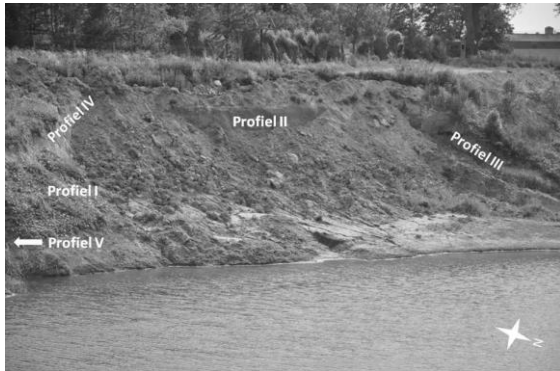
In de periode 2009-2011 werd in totaal een 30-tal werkdagen besteed op de site Roeselare-Oekene. Tijdens dit onderzoek werden 5 profielen blootgelegd (ill. 5). In 2009 werden profiel I en II afgeschaafd, ingetekend en gefotografeerd. Het is in deze profielen dat een groot aantal van de resten van pleistocene zoogdieren aangetroffen werden, nagenoeg steeds binnen een stratigrafische context. Maar ook tijdens latere opgravingen van profielen III en IV of verdere prospectie van profiel II in 2010 en 2011 trof het team van de V.O.B.o.W.-WAR nieuwe vondsten aan.

ill. 4: Kraanwerken onder profiel II op 14.08.2009. (foto: J. Goderis)

Deze blootgelegde stratigrafische contexten werden door verschillende specialisten van de V.O.B.o.W., K.U.Leuven, VIOE en ondermeer ook HONA op de verschillende profielen aandachtig bekeken, zonder tot nog toe enige vorm van consensus te kunnen bereiken. Als auteurs van deze bijdrage vinden wij het dan ook te vroeg om bij de gelegenheid van de presentatie van de

eerste preliminaire resultaten hier nu een gedetailleerd overzicht te geven van de gelaagdheid geobserveerd in de vier onderzochte profielen noch het uitschrijven van een interpretatie van deze stratigrafie; beide een werk dat toevertrouwd moet worden aan een quartair -geoloog.

ill. 5: Locatie van de profielen in het zuidelijk deel van de kleiput langs de Rennevoordestraat te site Roeselare-Oekene. (foto H. Hameeuw)

Toch kunnen dankzij de opgegraven contexten en onderzochte vondsten uit deze profielen enkele eerste opmerkingen en conclusies genoteerd worden:

- Bij het bestuderen van de profielen wordt een complexe ontstaansgeschiedenis duidelijk, waarbij depositie van materialen uit oudere tijden onmogelijk uitgesloten kan worden. Dat wil zeggen, dat de aangetroffen zoölogische en/of vondsten van menselijke hand ouder kunnen zijn dan de afzetting waarin ze voorkomen.

- In profiel IV werd de duidelijkste en meest diverse stratigrafische context opgegraven (ill. 8). In algemene beschrijving geeft dit: 1. Als oudste afzetting een zeer dik pakket van klei (leperiaanse klei - Eoceen, Tertiair). 2. afgesloten door wat omschreven kan worden als een dunne aftekening van quartair basisgrind 3. daarboven een dik pakket (0,5 tot 1m) gelaagde afzetting met *kryoturbaties* 4. afgesloten door een dunne laag nog duidelijk te differentiëren concentratie van venig materiaal 5. daarboven terug een dik pakket van afzettingen met leem, klei en zand afzetting met *kryoturbaties* 6. afgesloten door terug, maar nu dikker, een laag

duidelijk te definiëren concentratie van venig materiaal en tenslotte 7. daarboven, intussen onder de opperste humus laag, terug een pakket gelaagde afzettingen met vooral zand en leem in.

ill. 6: Vondst van een hoornpit van een steppebizon of *bison priscus* op 19.10.2009 in profiel I, overeenkomend met laag 5 uit profiel IV (foto: J. Goderis)

- De opgegraven zoölogische vondsten zijn afkomstig uit de bovenvermelde lagen 3 en 5, en sommige uit 7 (ill. 6-7 en 10-11). Op basis van de identificaties van deze fauna, uitgeschreven in de bijdrage van Bjorn De Wilde, "*Pleistocene zoogdieren uit de kleigroeve van Oekene*", in deze publicatie, moet gesteld worden dat deze pakketten materiaal bevatten uit het pleistoceen. De Wilde concludeert dat het ensemble aan zoogdierbotten typisch is voor het Weichseliaan (ca. 115.000 tot 11.000 jaar geleden).

ill. 7: Vondst van een dijbeen van wolharige neushoorn of *Coelodonta antiquitatis* op 05.09.2009 in profiel II, overeenkomend met laag 5 uit profiel IV. (foto: J. Goderis)

- In de dikke gelaagde pakketten met klei, leem en zand (lagen 3 en 5) werden in nagenoeg alle zones *kryoturmaties*³ aangetroffen. In deze context moet dit fenomeen zeer waarschijnlijk te dateren zijn in het Pleniglaciaal (ca. 73.000 tot 14.500 jaar geleden)

- Uit Profiel II en IV werden in mei 2011 enkele stalen genomen ter datering met de ¹⁴C-methode⁴ (zie de witte stippen met de locaties op profiel IV op ill. 8 met de specifieke dateringen). De twee lagen, met goed bewaarde vegetatie in, worden er gedateerd als iets ouder dan ca. 40.000 jaar BP (*before present*).

- Van de drie geïdentificeerde menselijke artefacten (zie hieronder) werden er twee aangetroffen in de zone van laag 5 (R/OEK/2009/70 en R/OEK/2009/72). Het lithisch artefact R/OEK/2009/70 heeft een witte patina en werd aangetroffen in een laag waarin haast uitsluitend resten van pleistocene zoogdieren aangetroffen werden. Laag 5 is het pakket dat door het materiaal aangetroffen in de stratigrafische lagen er boven en er onder via de ¹⁴C-methode gedateerd werd rond ca. 40.000 jaar oud. Op basis van deze gegevens kunnen deze twee artefacten, en zo de menselijke aanwezigheid in deze subregio geplaatst worden in het paleolithicum (midden of laat).

Archeologische artefacten

Het archeologisch werk op de site Roeselare-Oekene bracht drie artefacten aan het licht.

- R/OEK/2009/70: Lithische afslag
(=03/08/09)

³ Zie de bijdrage in deze publicatie van Christ Naert, "*Kryoturmaties uit de laatste ijstijd te Oekene*".

⁴ De dateringen werden uitgevoerd door het Koninklijk Instituut van het Kunstpatrimonium te Brussel. Het rapport van Marc Van Strydonck stelt: "De monsters bevinden zich op de rand van het meetbare met de radiokoolstof methode". Zodus, dit materiaal kan ook nog een stuk ouder zijn, zie korte discussie onder "Boomstam" in deze bijdrage.

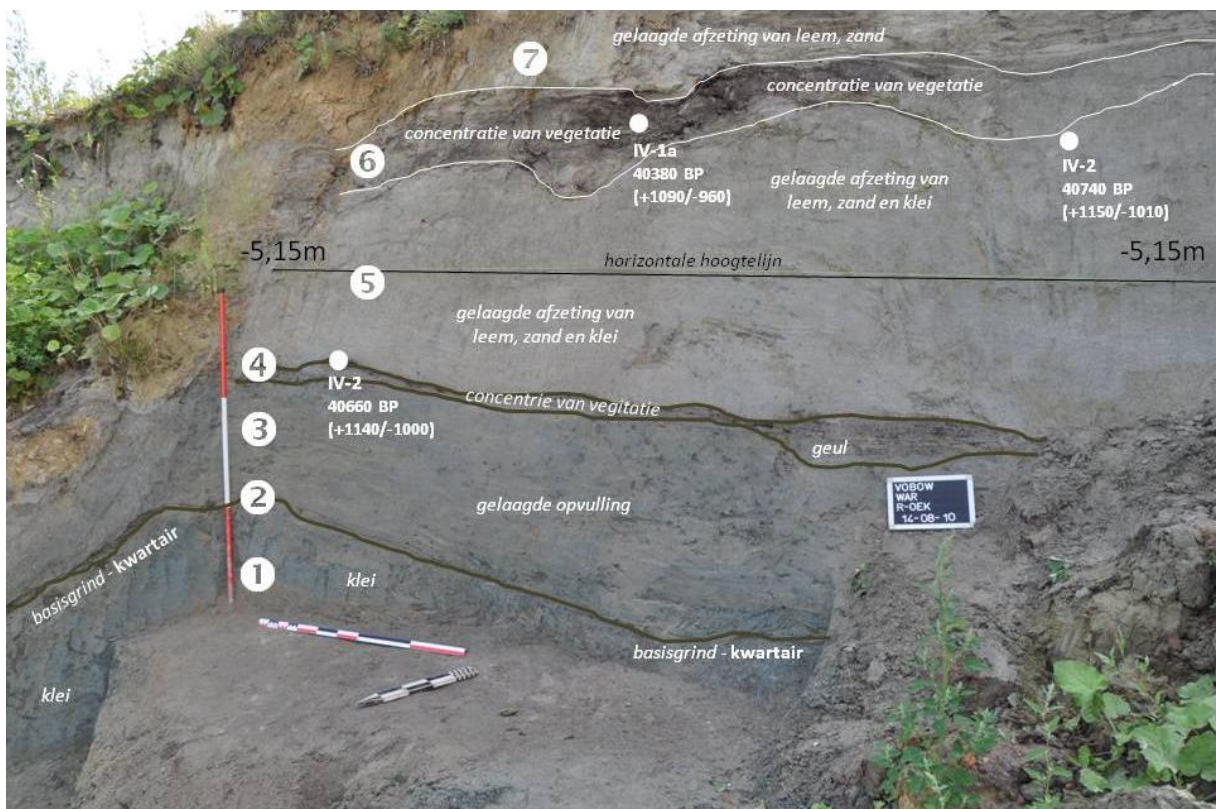
- R/OEK/2010/82: Lithische afslag
(=02/06/10)
- R/OEK/2009/72: Benen artefact
(=03/08/09)

Eén lithische vondst uit laag 5 van Profiel IV vertoont sporen van verhitting, wat op menselijke interactie kan wijzen. Daarnaast werden grote hoeveelheden lithische vondsten verzameld en bijgehouden ter studie of controle en uiteindelijk als artefact uitgesloten door prof. Ph. Van Peer en Marc Soenen.

R/OEK/2010/82 is een afslag teruggevonden in de afspoeling van Profiel IV na een regenbui. Het is daardoor onmogelijk te stellen uit welk deel van het profiel dat dit artefact afkomstig is. (ill. 12)

R/OEK/2009/70 is vermoedelijk een paleolithische afslag, met een witte patina en met verse ribben/boorden. Dit artefact komt uit de Quartaire sequentie van Profiel II, uit een zone dat overeenkomt met laag 5 uit Profiel IV. De witte patina kan een indicatie zijn voor jongpaleolithische affiliatie: de technotypologische kenmerken van het artefact spreken dit allerminst tegen. (ill. 13-14)

R/OEK/2009/72 is een vermoedelijk benen artefact zeer waarschijnlijk vervaardigd uit Pleistocene fauna (moeilijk te determineren, rib?). Aan één kant is het oppervlak gepolijst, wat zich aan het afgeronde uiteinde nog sterker manifesteert; al dan niet door specifiek menselijk gebruik. Op het gepolijste oppervlak zijn striaties aanwezig. Dat het hier om een benen artefact gaat, lijkt vast te staan. Dit artefact komt eveneens uit profiel II, stratigrafisch geassocieerd met R/OEK/2009/70. Daar dit een artefact uit organisch materiaal betreft, werd het uitgekozen om via ¹⁴C te dateren. Doch na een test in de labo's van het Koninklijk Instituut van het Kunstpatrimonium te Brussel bleken de monsters te weinig collageen te bevatten (minder als 1%) wat datering via deze weg onmogelijk maakt. Dit kan er ondermeer op wijzen dat het benen artefact in slechte omstandigheden in de bodem bewaard werd, mogelijk in een oxiderende omgeving. (ill. 15)

ill. 8: Roeselare-Oekene, Profiel IV: preliminaire beschrijving van het profiel, met ook locaties van staalnamen voor ^{14}C dateringen met notitie van resultaten. (foto: H. Hameeuw)

ill. 9: Roeselare-Oekene, Profiel III: preliminaire beschrijving van het profiel, met ondermeer locatie van boomstam in profiel. (foto: H. Hameeuw)

ill. 10: Vondst van een dijbeen van de steppe bizon of *Bison priscus* op 03.10.2011 in profiel V, overeenkomend met laag 5 uit profiel IV. (foto: J. Goderis)

ill. 11: Dijbeen van de steppe bizon of *Bison priscus* uit profiel V, identificatie Bjorn De Wilde. (foto: J. Goderis)

Boomstam

Met Profiel III werd een specifiek interessante context blootgelegd (ill. 9). Net boven een relatief dik pakket met weinig materiaal troffen de opgravers een groot stuk boomstam aan. Na staalname kon bepaald worden dat de stam afkomstig is van een eik.⁶ Deze bevindt zich in een pakket waarrond in nagenoeg alle zones *kryoturbaties* voorkomen.

Indien we ons wagen aan een interpretatie, dan kunnen we deze context als volgt beschrijven:⁷ Het weinig pakket eronder is geen echte veenlaag, wat erop wijst dat het organisch materiaal erin via waterstromen van elders werd aangevoerd, fluviaatiele processen. De aanwezigheid van een grote boomstam bovenop dit pakket bevestigt dit soort processen. Daar deze boomstam eik is, en eik niet voorkomt in een koud glaciaal klimaat, is deze boomstam afkomstig uit het meest recente interglaciaal (Holoceen, sinds 11.500 jaar geleden) of het interglaciaal daarvoor (Eem, ca. 130.000-110.000 jaar geleden) (zie Kühl en Litt 2007 & Tzedakis 2007). Daar in het dikke pakket waarin de stam zich bevindt een groot aantal *kryoturbaties* voorkomen (processen vermoedelijk te dateren in het Pleniglaciaal: ca. 73.000-14.500 jaar geleden)⁸, kan hier gesteld worden dat deze stam (en mogelijk ook de venige laag er onder) afkomstig is uit het Eem.

Ontsluiting

De voorlopige resultaten van de site Roeselare-Oekene werden in 2011 reeds op twee gelegenheden naar buiten gebracht. Op 4 mei, naar aanleiding van de staalname in de profielen II en IV voor ¹⁴C dateringen, werd de media ingelicht over de gemaakte archeologische vondsten. Verschillende geschreven en audio-visuele media berichten naar

aanleiding van deze aankondiging over de site, begrijpelijk werd daarbij vooral gefocust op de fauna resten van de wolharige mammoet (zie www.vobow.be).

Naar aanleiding van de tentoonstelling "*Watertanden van 2000 voor tot 2000 na Christus*" in de Galerie Alfons Blomme te Roeselare (4-11 juni 2011) werden ook kort de eerste preliminaire resultaten van de opgravingen te Roeselare-Oekene gepresenteerd aan de hand van twee posters en de presentatie van enkele pleistocene botten van zoogdieren.

Toekomst

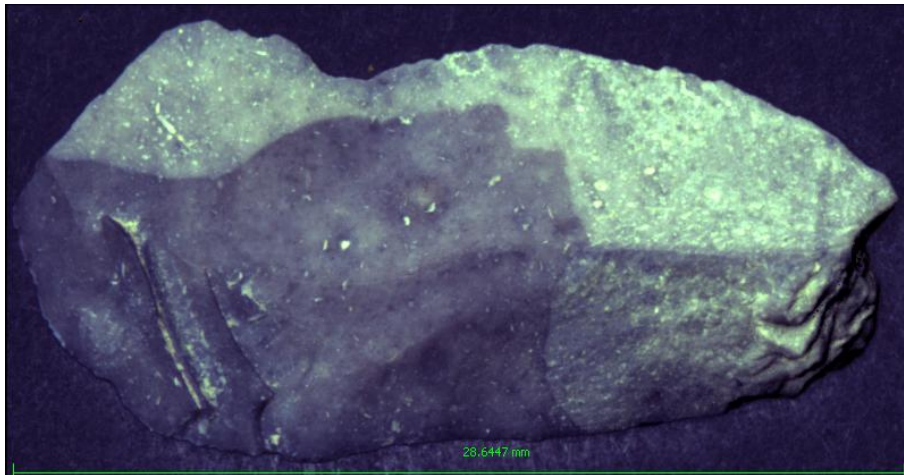
De V.O.B.o.W.-WAR plant naar de toekomst (vermoedelijk in 2013) in samenwerking met de Dienst Cultuur van de Stad Roeselare en IOED-TERF een specifiek aan de site Roeselare-Oekene toegewijde tentoonstelling.

Vanuit wetenschappelijk standpunt wil de V.O.B.o.W. in samenwerking met IOED-TERF het verdere potentieel van deze site exploiteren. Op basis van de reeds uitgevoerde opgravingen en studies zal daarbij vooral nog op de geologische, archeobotanische en paleo-ecologische aspecten gewerkt worden. Met deze aanpak zullen de reeds opgegraven artefacten en zoölogische vondsten chronologische beter gesitueerd kunnen worden en kunnen betere inzichten van het paleo-milieu uit dit randgebied van de Vlaamse Vallei bekomen worden.

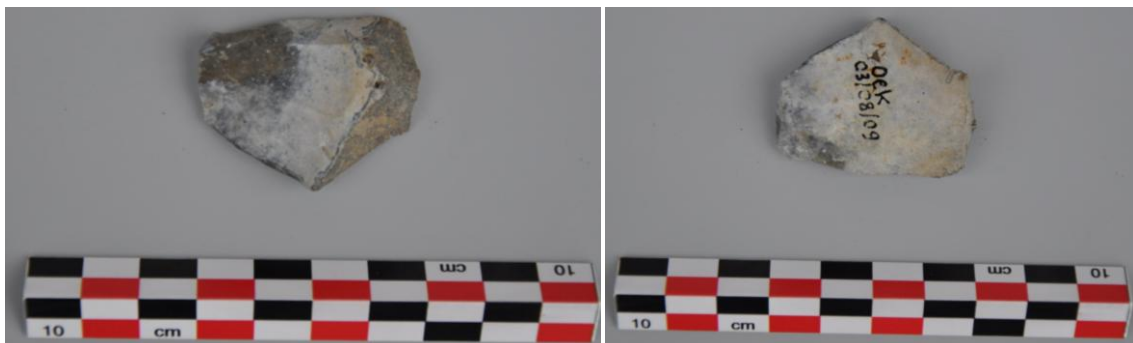
⁶ Met dank aan K. Deforce (VIOE) en E. Marinova (K.U.Leuven).

⁷ Persoonlijke communicaties met K. Deforce en Ch. Naert.

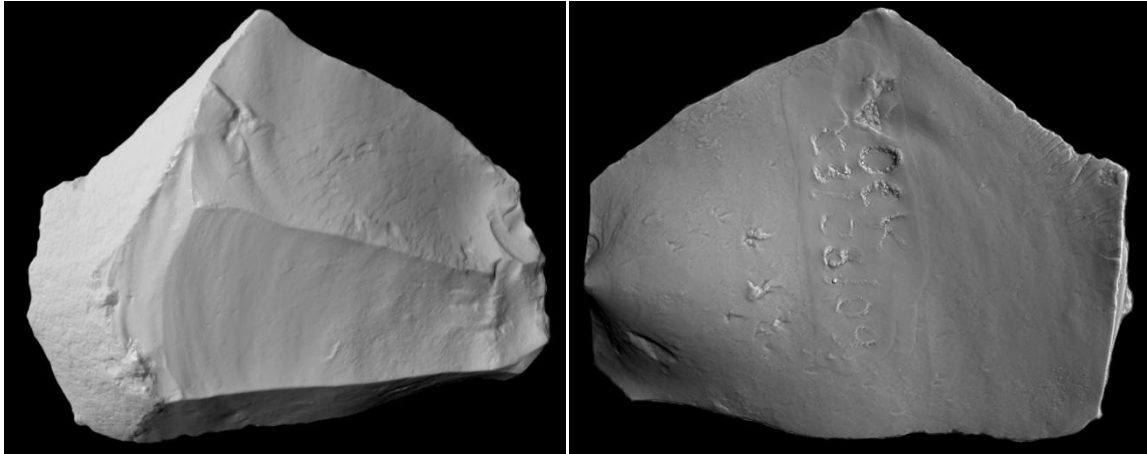
⁸ Zie de bijdrage in deze publicatie van Christ Naert, "*Kryoturbaties uit de laatste ijstijd te Oekene*".

ill. 12: R/OEK/2010/82 (=02/06/10): Lithische afslag (2D+ afbeelding met PLD-technologie, zie bijdrage H. Hameeuw in deze publicatie).

ill. 13: R/OEK/2009/70 (=03/08/09): Lithische afslag.

ill. 14: R/OEK/2009/70 (=03/08/09): Lithische afslag (3D afbeelding met PLD-technologie, links zonder kleur, rechts met *radiance scaling* visualisatiefilter, zie bijdrage H. Hameeuw in deze publicatie).

ill. 15: R/OEK/2009/72 (=03/08/09): Benen artefact.

Bibliografie

- De Bie, M. en P. M. Vermeersch 1998: Pleistocene-Holocene transition in Benelux, *Quaternary International* 49/50, 29-43.
- GisWest, 2011: *Geoloket Hoogtemodel*. http://www.giswest.be/artman/publish/cat_index_101.html
- Kühl, N. en Litt Th. 2007: Quantitative Time-Series Reconstructions of Holsteinian and Eemian Temperatures Using Botanical Data, in Sirocko et al. (red.) *The Climate of Past Interglacials*, Amsterdam, 239-254.
- Tzedakis, P. 2007: Pollen Records, Last Interglacial of Europe, *Quaternary Science Reviews* 2007, 2597-2605.
- Vanlerberghe, L. en A. Gautier 1980: Zoogdieren uit het Onder-Wurmiaan te Poperinge (West-Vlaanderen, België) en de fossiele verspreiding van de muskusos (*Ovibos moschatus* ZIMMERMAN) in Europa, *Natuurwetenschappelijk Tijdschrift* 62, 72-85.